
ZARYS PRAWA

**DOWODY
W POSTĘPOWANIU
CYWILNYM**

ŁUKASZ BŁASZCZAK, KRYSZTOF MARKIEWICZ,
EWA RUDKOWSKA-ZĄBCZYK (red.)

RADOSŁAW FLEJSZAR, AGNIESZKA GÓRA-BŁASZCZYKOWSKA,
AGATA HARAST, MAREK JAŚLIKOWSKI,
BERENIKA KACZMAREK-TEMPLIN, PIOTR RYLSKI,
KATARZYNA ZAWIŚLAK, TOMASZ ZAWIŚLAK,
TADEUSZ ZEMBRZUSKI

C. H. BECK

ZARYS PRAWA

Dowody w postępowaniu cywilnym

Polecamy nasze publikacje z serii Zarys Prawa:

W. Popiołek

AKCJA – PRAWO PODMIOTOWE

T. Dębowska-Romanowska

**PRAWO FINANSOWE. CZĘŚĆ KONSTITUCYJNA
WRAZ Z CZĘŚCIĄ OGÓLNĄ**

R. Szczęsny

REKLAMA FARMACEUTYCZNA I POKREWNA

M. Gutowski

UMOWA O ZASTĘPSTWO PROCESOWE

B. Kurcz (red.)

POMOC PAŃSTWA. WYBRANE ZAGADNIENIA

B. Nowak

WEWNĘTRZNY RYNEK ENERGII W UNII EUROPEJSKIEJ

J. Barcz (red.)

**OCHRONA PRAW PODSTAWOWYCH
W UNII EUROPEJSKIEJ**

M. Polok

BEZPIECZEŃSTWO DANYCH OSOBOWYCH

H. Witczak, A. Kawalko

PRAWO CYWILNE

R. Zawłocki

PRAWO KARNE GOSPODARCZE

Legalis

System Informacji Prawnej

www.sklep.beck.pl

DOWODY W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

ŁUKASZ BŁASZCZAK, KRYSZTYAN MARKIEWICZ,
EWA RUDKOWSKA-ZĄBCZYK (red.)

Autorzy:

ŁUKASZ BŁASZCZAK, RADOSŁAW FLEJSZAR,
AGNIESZKA GÓRA-BŁASZCZYKOWSKA,
AGATA HARAST, MAREK JAŚLIKOWSKI,
BERENIKA KACZMAREK-TEMPLIN,
KRYSZTYAN MARKIEWICZ, EWA RUDKOWSKA-ZĄBCZYK,
PIOTR RYLSKI, KATARZYNA ZAWIŚLAK,
TOMASZ ZAWIŚLAK, TADEUSZ ZEMBRZUSKI

WYDAWNICTWO C. H. BECK
WARSZAWA 2010

Propozycja cytowania:

Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Zabczyk (red.), Dowody w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2010

Redakcja: Anna Łubińska-Bujak

© Wydawnictwo C. H. Beck 2010

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: TimPrint
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-1492-1

Autorzy

Dr ŁUKASZ BŁASZCZAK

adiunkt w Zakładzie Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, radca prawny

Dr RADOSŁAW FLEJSZAR

adiunkt w Zakładzie Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, radca prawny

Prof. dr hab. AGNIESZKA
GÓRA-BŁASZCZYKOWSKA

profesor Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, sędzia WSA w Warszawie

AGATA HARAST

asystentka w Katedrze Postępowania Cywilnego I Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, adwokat

MAREK JAŚLIKOWSKI

radca prawny, asystent w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości

BERENIKA KACZMAREK-TEMPLIN

doktorantka na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, adwokat

Dr KRYSZTOF MARKIEWICZ

adiunkt w Katedrze Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, sędzia Sądu Rejonowego Katowice-Wschód w Katowicach, Przewodniczący Zespołu Prawa Cywilnego Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”

Dr EWA RUDKOWSKA-ZĄBCZYK

adiunkt w Zakładzie Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, sędzia Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Śródmieścia we Wrocławiu

Dr PIOTR RYLSKI

adiunkt w Katedrze Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego oraz w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, członek Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego

KATARZYNA ZAWIŚLAK

sędzia Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Fabrycznej we Wrocławiu, Członek Zespołu Prawa Cywilnego Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”

TOMASZ ZAWIŚLAK

sędzia Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Śródmieścia we Wrocławiu, Członek Zespołu Prawa Cywilnego Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”

Dr TADEUSZ ZEMBRZUSKI

adiunkt w Katedrze Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, radca prawny, członek Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego

Spis treści

Wprowadzenie	XIII
Wykaz skrótów	XV
Wykaz literatury	XIX

Rozdział I. Metodologiczne podstawy teorii dowodów w postępowaniu cywilnym	1
1. Uwagi wprowadzające	1
2. Pojęcie prawa dowodowego i postępowania dowodowego w założeniach ogólnych	1
3. Historyczny aspekt rozwoju prawa dowodowego	4
4. Znaczenie dowodów w postępowaniu cywilnym	7
5. Pojęcie dowodu	9
5.1. Dowód w psychologii	10
5.2. Dowód na gruncie logiki	11
5.3. Dowód w doktrynie prawa procesowego cywilnego	14
6. Przedmiot dowodu	16
7. Podział dowodów	23
8. Ograniczenia w badaniu faktów	26
9. Umowy dowodowe	31
10. Dowody bezprawne	37
11. Domniemania prawne (<i>praesumptio iuris</i>)	41
11.1. Uwagi ogólne	41
11.2. Regulacja prawna	41
11.3. Pojęcie domniemania	43
11.4. Funkcje domniemań prawnych	49
11.5. Rodzaje domniemań prawnych	52
11.5.1. Domniemania materialne i formalne	52
11.5.2. Domniemania prawne o faktach i domniemania prawne o prawie (stosunkach prawnych)	55
11.5.3. Domniemania wzruszalne i niewzruszalne	57
11.6. Ciężar dowodu i temat dowodu a domniemania	65
11.7. Domniemania wiarygodności	69
11.8. Przepisy dyspozytywne a domniemania	72
12. Domniemania faktyczne (<i>praesumptio hominis, praesumptio facti</i>)	73
12.1. Uwagi ogólne	73
12.2. Pojęcie domniemania faktycznego	74
12.3. Dopuszczalność stosowania domniemania faktycznego	80
12.4. Sposób stosowania	81
12.5. Moment stosowania	85

12.6. „Obalenie” domniemania	85
13. Dowód <i>prima facie</i>	86
14. Przyznanie (<i>confessio</i>)	94
15. Fakty niezaprzeczone (art. 230 KPC)	100
16. Fakty powszechnie znane	104
17. Fakty znane sądowi z urzędu	112
18. Uprawdopodobnienie	115
Rozdział II. Zasady postępowania dowodowego	121
1. Naczelne zasady postępowania cywilnego związane z postępowaniem dowodowym oraz zasady postępowania dowodowego	121
1.1. Uwagi ogólne	121
1.2. Problematyka prawdy w procesie cywilnym	125
2. Zasada dyspozycyjności (rozporządzalności)	128
2.1. Uwagi ogólne	128
2.2. Rys historyczny	129
2.3. Obecny zakres obowiązywania zasady dyspozycyjności i jej związek z postępowaniem dowodowym	131
3. Zasada kontrydiktoryjności	134
3.1. Uwagi ogólne	134
3.2. Zasada kontrydiktoryjności w <i>Kodeksie postępowania cywilnego z 1930 r.</i>	137
3.3. Zasada kontrydiktoryjności w latach 1950–1996	139
3.4. Obecny kształt zasady kontrydiktoryjności	141
4. Zasada równości stron	143
4.1. Pojęcie zasady równości stron	143
4.2. Równość stron w postępowaniu dowodowym	145
4.2.1. Środki gwarantujące realizację zasady równości w postępowaniu dowodowym	146
4.2.2. Ograniczenia zasady równości stron w postępowaniu dowodowym	151
5. Zasada bezpośredniości w postępowaniu dowodowym	155
5.1. Pojęcie zasady bezpośredniości	155
5.2. Zakres obowiązywania	157
5.3. Ograniczenia zasady bezpośredniości	159
6. Zasada jawności postępowania	161
6.1. Pojęcie zasady jawności	161
6.2. Stosunek zasady jawności do pozostałych zasad postępowania	163
6.3. Zakres obowiązywania	164
6.4. Znaczenie jawności dla prawidłowości postępowania dowodowego	169
6.5. Skutki naruszenia zasady jawności	175
6.6. Podsumowanie	175
7. Zasada ustności i pisemności	176
7.1. Uwagi ogólne	176
7.2. Przejawy obowiązywania zasady ustności w postępowaniu dowodowym	178

7.2.1. Protokół czynności dowodowych	180
8. Zasada koncentracji materiału procesowego	183
8.1. Pojęcie zasady koncentracji materiału procesowego	183
8.1.1. Systemy koncentracji materiału procesowego	183
8.2. Zasada koncentracji na tle innych zasad postępowania cywilnego	186
8.3. Postulat szybkości postępowania a realizacja zasady koncentracji	188
8.4. Rola sądu w realizacji zasady koncentracji	190
8.5. Rola stron w realizacji zasady koncentracji	197
9. Zasada swobodnej oceny dowodów	198
9.1. Teorie (systemy) oceny dowodów	198
9.2. Zasada swobodnej oceny dowodów jako zasada postępowania cywilnego	205
9.2.1. Uwagi wstępne	205
9.2.2. Zasada swobodnej oceny dowodów na tle systematyki zasad postępowania cywilnego	221
9.2.3. Związek zasady swobodnej oceny dowodów z innymi zasadami procesowymi	226
9.3. Zasada swobodnej oceny dowodów i jej ograniczenia a uprzednia i następcza ocena dowodów	233
9.4. Realizacja zasady swobodnej oceny dowodów w postępowaniu cywilnym	248
Rozdział III. Ciężar dowodu	265
1. Istota i funkcje ciężaru dowodzenia	265
2. Ciężary procesowe	268
3. Ciężar przytoczeń faktycznych (<i>onus proferendi</i>)	271
4. Ciężar dowodu w znaczeniu materialnym i formalnym	273
5. Rozkład ciężaru dowodu	277
6. Odstępstwa od reguły ciężaru dowodu	281
7. Przynależność ciężaru dowodu do prawa materialnego i procesowego	283
Rozdział IV. Postępowanie dowodowe	287
1. Uwagi wprowadzające	287
2. Postępowanie dowodowe przed sądem I instancji	291
2.1. Czynności przygotowawcze postępowania dowodowego	291
2.2. Przedstawienie i dopuszczenie dowodu	297
2.2.1. Wniosek dowodowy	297
2.2.2. Dopuszczenie dowodu na wniosek	308
2.2.3. Dopuszczenie dowodu z urzędu	315
2.2.4. Ramy czasowe przedstawienia i dopuszczenia dowodu	324
2.3. Przeprowadzenie dowodu i roztrząsanie wyników postępowania dowodowego	331
2.3.1. Forum przeprowadzenia dowodów	332
2.3.2. Miejsce przeprowadzenia dowodów	334
2.3.3. Roztrząsanie wyników postępowania dowodowego	338
2.4. Dowodzenie w postępowaniu nieprocesowym	340

3. Postępowanie dowodowe przed sądem II instancji	349
4. Dowody w postępowaniu zabezpieczającym	360
4.1. Uwagi wstępne	360
4.2. Uprawdopodobnienie jako uproszczony sposób ustalania faktów w postępowaniu zabezpieczającym	361
4.2.1. Uprawdopodobnienie roszczenia w postępowaniu zabezpieczającym	365
4.2.2. Uprawdopodobnienie interesu prawnego w postępowaniu zabezpieczającym	368
5. Dowodzenie w postępowaniu egzekucyjnym	372
5.1. Uwagi wstępne	372
5.2. Dowody we właściwym postępowaniu egzekucyjnym	377
5.2.1. Dowody w toku egzekucji z ruchomości	377
5.2.2. Dowody w toku egzekucji z nieruchomości	379
5.2.3. Dowody w toku egzekucji świadczeń polegających na wykonaniu czynności zastępowalnych	383
5.3. Dowodzenie w postępowaniu klauzulowym	384
5.3.1. Szczególne wymogi formalne dotyczące dokumentów w postępowaniu klauzulowym	385
5.3.2. Ustalanie zdarzenia, od którego uzależnione jest wykonanie tytułu egzekucyjnego	385
5.3.3. Nadanie klauzuli aktowi notarialnemu	387
5.3.4. Nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika	388
5.3.5. Nadanie klauzuli wykonalności przeciwko wspólnikom handlowych spółek osobowych	390
5.3.6. Nadanie klauzuli wykonalności w przypadku przejścia uprawnienia lub obowiązku po powstaniu tytułu egzekucyjnego	392
5.4. Wysłuchanie	394
6. Dowodzenie w arbitrażu	395
Rozdział V. Dowód z dokumentu	403
1. Uwagi wprowadzające	403
2. Pojęcie i charakter prawny dowodu z dokumentu	404
2.1. Dokumenty urzędowe i prywatne	412
2.2. Inne podziały dokumentów	416
2.3. Moc dowodowa dokumentów	416
3. Ograniczenia dowodowe	425
4. Przeprowadzenie dowodu z dokumentu	440
Rozdział VI. Dowód z zeznań świadków	442
1. Pojęcie i charakter dowodu z zeznań świadków	442
2. Ograniczenia w przeprowadzeniu dowodu z zeznań świadków	444
2.1. Niemożność bycia świadkiem	444
2.2. Prawo odmowy zeznań	453
2.3. Prawo odmowy odpowiedzi na pytanie	456

3. Przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka	466
Rozdział VII. Dowód z opinii biegłego	482
1. Uwagi wprowadzające	482
2. Charakter prawny dowodu z opinii biegłego	485
3. Przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego	489
4. Opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego	496
Rozdział VIII. Oględziny	499
1. Charakterystyka dowodu z oględzin	499
2. Połączalność oględzin z innymi środkami dowodowymi	501
3. Czas i miejsce przeprowadzenia dowodu z oględzin	503
4. Przedstawienie przedmiotu oględzin	505
5. Dokonywanie oględzin	508
Rozdział IX. Dowód z przesłuchania stron	510
1. Uwagi wstępne	510
2. Charakter prawny dowodu z przesłuchania stron	517
3. Przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron	524
3.1. Pierwsza faza przesłuchania	534
3.2. Druga faza przesłuchania	540
Rozdział X. Inne środki dowodowe	545
1. Uwagi wprowadzające	545
2. Dowód z grupowego badania krwi	546
3. Dowód ze środków wizualnych i audialnych	548
4. Wybrane inne środki dowodowe	554
Rozdział XI. Zabezpieczenie dowodów	558
1. Pojęcie zabezpieczenia na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego. Zabezpieczenie dowodów a zabezpieczenie roszczeń	558
2. Przesłanki i moment zabezpieczenia dowodów	562
3. Właściwość sądu	569
4. Wszczęcie postępowania w przedmiocie zabezpieczenia dowodu ..	570
5. Zabezpieczenie dowodu z urzędu	579
6. Przebieg i charakterystyka postępowania w przedmiocie zabezpieczenia dowodu	581
7. Zabezpieczenie dowodu potrzebnego dla dochodzenia roszczenia za granicą	589
Rozdział XII. Współpraca Państw Członkowskich Unii Europejskiej w zakresie przeprowadzania dowodów w sprawach cywilnych i handlowych	593
1. Uwagi ogólne	594
1.1. Zakres przedmiotowy zastosowania rozporządzenia	599
1.2. Model bezpośredniego przesyłania między sądami wniosków o przeprowadzanie dowodów	609
1.3. Funkcja jednostki centralnej	611

2. Przekazywanie i wykonywanie wniosków	613
2.1. Forma i treść wniosku	614
2.2. Języki stosowane przy formułowaniu wniosku	620
2.3. Przekazywanie wniosków i innych informacji	621
2.4. Przyjęcie wniosku	623
2.5. Niekompletność wniosku	626
2.6. Uzupełnienie wniosku	628
3. Przeprowadzenie dowodu przez sąd wezwany	629
3.1. Przepisy ogólne dotyczące wykonania wniosku	629
3.2. Wykonywanie wniosku w obecności i przy udziale stron	637
3.3. Wykonywanie wniosku w obecności i przy udziale przedstawicieli sądu wzywającego	641
3.4. Środki przymusu	644
3.5. Odmowa wykonania wniosku	646
3.6. Powiadomienie o opóźnieniu	654
3.7. Procedura po wykonaniu wniosku	654
4. Bezpośrednie przeprowadzenie dowodu przez sąd wzywający	655
5. Koszty	665
6. Podsumowanie	667
Indeks rzeczowy	669

Wprowadzenie

Opracowanie jest próbą zmierzenia się z całością problematyki dowodowej w postępowaniu cywilnym. Nauka prawa procesowego karnego doczekała się już takich opracowań. Warto wspomnieć o pracy *M. Cieślaka*, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, czy niedawno wydanej autorstwa *A. Gaberle*, *Dowody w sądowym procesie karnym*. O rosnącym znaczeniu tej subdyscypliny naukowej świadczyć może interdyscyplinarne ujęcie zawarte w podręczniku napisanym pod red. *R. Kmiecika*, *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*. Stąd też odpowiedź procesualistów cywilnych na niewątpliwą lukę w literaturze przedmiotu. Brak ten został dostrzeżony także przez *K. Piaseckiego*, czego wyrazem są liczne publikacje tego Autora. Wskazać też należy na monograficzne opracowania *K. Knoppka*.

W niniejszej publikacji starano się przedstawić kompleksowo i systematycznie zagadnienia dowodowe w postępowaniu cywilnym. Pomimo trudności objęcia wszystkich kwestii w sposób wyczerpujący usiłowano wskazać najbardziej istotne. Omówiono podstawy teorii dowodów w postępowaniu cywilnym, a następnie zasady rządzące postępowaniem dowodowym. Możliwie szeroko przedstawiono dowodzenie w ujęciu dynamicznym, nie tylko w postępowaniu rozpoznawczym, ale i zabezpieczającym, egzekucyjnym i arbitrażowym. Odreśnwie omówiono poszczególne środki dowodowe. Uwzględniono zagadnienie zabezpieczenia dowodu. Nie pominięto także problematyki ciężaru dowodu. Zrelacjonowana została tematyka współpracy Państw Członkowskich Unii Europejskiej w zakresie przeprowadzania dowodów.

Autorzy starali się nie tylko możliwe szeroko przedstawiać poglądy zawarte w literaturze krajowej i obcej, ale prezentować swoje stanowisko *de lege lata* i *de lege ferenda*. W pracy nie zabrakło także zobrazowania funkcjonowania prawa dowodowego w praktyce, co było możliwe dzięki wykorzystaniu orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych.

Poszczególne partie są na ogół indywidualnym dziełem ich Autorów, dlatego każdy z nich odpowiada wyłącznie za wyrażone przez siebie poglądy. Nie naruszając stanowiska poszczególnych Autorów oraz ich indywidualnego sposobu ujęcia i przedstawienia zagadnień, całości wywodu starano się nadać możliwie jednolity charakter. W tym miejscu w imieniu Redaktorów chciałbym podziękować Autorom za podjęcie współpracy. Każdy ze współautorów mógł zaprezentować stanowisko teoretyka i praktyka prawa i do takiej też grupy osób ta publikacja jest kierowana. Piszący zdają sobie sprawę z szerokiej możliwości ulepszenia, a w związku z tym będą wdzięczni za wszystkie uwagi, które proszę kierować na adres redakcji.

Katowice, marzec 2010 r.

Krystian Markiewicz

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

<i>dKPC</i>	<i>rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 ze zm.)</i>
KC	ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)
<i>KH</i>	<i>rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.6.1934 r. – Kodeks handlowy (Dz.U. Nr 57, poz. 502 ze zm.)</i>
KPA	ustawa z 14.6.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071 ze zm.)
KPC	ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 ze zm.)
KPK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 ze zm.)
KRO	ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 59 ze zm.)
KrRejSU	ustawa z 20.8.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (t.j. Dz.U. z 2007 r. Nr 168, poz. 1186 ze zm.)
KSH	ustawa z 15.9.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. Nr 94, poz. 1037 ze zm.)
KWU	ustawa z 6.7.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (t.j. Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.)
<i>PrRzecz</i>	<i>dekret z 11.10.1946 r. – Prawo rzeczowe (Dz.U. Nr 57, poz. 319 ze zm.)</i>
PrUpN	ustawa z 28.2.2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (t.j. Dz.U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1361 ze zm.)
RegSądR	rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23.2.2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. Nr 38, poz. 249 ze zm.)
<i>TWE</i>	<i>Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2)</i>

2. Czasopisma i publikatory

AUL	Acta Universitatis Lodzensis
CzPiE	Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne
Dz.U.	Dziennik Ustaw
Dz.Urz.	Dziennik Urzędowy
EPS	Europejski Przegląd Sądowy

Wykaz skrótów

Gl.	Glosa
Gl. Pr.	Głos Prawa
Gl. Sąd.	Głos Sądownictwa
Jur.	Jurysta
KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
KSP	Krakowskie Studia Prawnicze
MoP	Monitor Prawniczy
NP	Nowe Prawo
NPC	Nowy Proces Cywilny
OSA	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna
OSNPG	Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
Pal.	Palestra
PB	Prawo Bankowe
PES	Problemy Egzekucji Sądowej
PiM	Prawo i Medycyna
PiP	Państwo i Prawo
PN	Przeгляд Notarialny
PPC	Polski Proces Cywilny
PPH	Przeгляд Prawa Handlowego
PPiA	Przeгляд Prawa i Administracji
PS	Przeгляд Sądowy
PUG	Przeгляд Ustawodawstwa Gospodarczego
R. Pr.	Radca Prawny
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
Rzeczp.	Rzeczpospolita
RZN	Rzeszowskie Zeszyty Naukowe
SC	Studia Cywilistyczne
SI	Studia Iuridica
SIL	Studia Iuridica Lublinensia
SIS	Studia Iuridica Silesiana
SP	Studia Prawnicze
SPE	Studia Prawno-Ekonomiczne
ST	Samorząd Terytorialny
Wok.	Wokanda
ZNUW	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego

3. Inne skrótóy

art.	artykuł
ETS	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej z siedzibą w Luksemburgu, potocznie Europejski Trybunał Sprawiedliwości

n.	następny (-a, -e)
Nr	numer
orz.	orzeczenie
pkt	punkt
post.	postanowienie
poz.	pozycja
r.	rok
s.	strona
t.	tom
t.j.	tekst jednolity
uchw.	uchwała
wg	według
wyr.	wyrok
ze zm.	ze zmianami

4. Piśmiennictwo

- W. Berutowicz* *W. Berutowicz*, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 1984
- W. Broniewicz* [] *W. Broniewicz*, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 1984, 2005, 2006, 2008
- M. Cieślak* *M. Cieślak*, Zagadnienia dowodowe w procesie karnym, t. I, Warszawa 1955
- H. Dolecki* [] *H. Dolecki*, Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, Warszawa 2005, 2007
- J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz* [] *J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz*, Postępowanie cywilne, wyd. 3, Warszawa 2002, 2007, 2009
- R. Kmiecik* Prawo dowodowe. Zarys wykładu, pod red. *R. Kmiecika*, Kraków 2005
- Komentarz KC, t. [] ... Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. *K. Pietrzykowskiego*, t. I i II, wyd. 4, Warszawa 2005
- Komentarz do KC,
Ks. [], t. [] Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna, wyd. 4, Warszawa 2002, Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe, wyd. 4, Warszawa 2002, Księga trzecia. Zobowiązania, t. 1 i 2, wyd. 4, Warszawa 2002, Księga czwarta. Spadki, wyd. 4, Warszawa 2002
- KPC. Komentarz,
t. [] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 1, pod red. *Z. Resicha* i *W. Siedleckiego*, wyd. 2, Warszawa 1975, t. 2, pod red. *Z. Resicha* i *W. Siedleckiego*, wyd. 2, Warszawa 1976, Warszawa 1969

Wykaz skrótów

- Komentarz KPC, t. [] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. *K. Piaseckiego*, t. I, wyd. 3, Warszawa 2001, t. II i III, wyd. 3, Warszawa 2002
- Komentarz do KPC,
cz. [], t. [] Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. *T. Erecińskiego*, t. 1 i 2, wyd. 4, Warszawa 2002, 2004, 2006, 2007, 2009
- KPC z komentarzem,
t. [] Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, pod red. *J. Jodłowskiego* i *K. Piaseckiego*, t. 1–3, Warszawa 1989
- KPC. Praktyczny
komentarz Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz, pod red. *A. Jakubeckiego*, wyd. 2, Kraków 2005, 2008
- K. Korzan* *K. Korzan*, Postępowanie nieprocesowe, wyd. 2, Warszawa 2004
- K. Piasecki* *K. Piasecki*, Postępowanie sporne rozpoznawcze, Warszawa 2004
- H. Pietrkowski* *H. Pietrkowski*, Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach cywilnych, Warszawa 2005
- Z. Radwański* *Z. Radwański*, Prawo cywilne – część ogólna, wyd. 8, Warszawa 2005
- W. Siedlecki*,
Z. Świeboda,
Postępowanie cywilne *W. Siedlecki*, *Z. Świeboda*, Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, wyd. 2, Warszawa 2000
- W. Siedlecki*,
Z. Świeboda,
Postępowanie
nieprocesowe *W. Siedlecki*, *Z. Świeboda*, Postępowanie nieprocesowe, wyd. 1, Warszawa 2001
- System t. [] System prawa cywilnego, praca zbiorowa, t. I, wyd. 1, Ossolineum 1974, wyd. 2, Ossolineum 1985, t. II, Ossolineum 1977, t. III, cz. 1, Ossolineum 1981, cz. 2, Ossolineum 1976
- SystemPrPrywat, t. [] System Prawa Prywatnego, t. 2, Warszawa 2002, t. 3, Warszawa 2003, t. 4, Warszawa 2005, t. 7, wyd. 2, Warszawa 2003, t. 12, Warszawa 2003
- SystemPrProces, t. [] . System Prawa Procesowego Cywilnego, praca zbiorowa, t. II, pod red. *Z. Resicha*, Ossolineum 1987, t. III, pod red. *W. Siedleckiego*, Ossolineum 1986
- T. Wiśniewski* *T. Wiśniewski*, Przebieg procesu cywilnego, Warszawa 2009
- A. Wolter*,
J. Ignatowicz,
K. Stefaniuk *A. Wolter*, *J. Ignatowicz*, *K. Stefaniuk*, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, wyd. 2, Warszawa 2001

Wykaz literatury

- B. Adamiak, J. Borkowski*, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Warszawa 2008
- Z. Adaszewski*, Dowód z opinii biegłych czy dowód z oględzin, NP 1966, Nr 5
- K. Ajdukiewicz*, Język i poznanie, t. I, Warszawa 1985
- J. Akińcza*, Dopuszczalność dowodzenia z urzędu w związku z wystąpieniem prekluzji dowodowej, Gl. 2007, Nr 7
- R. Alexy*, Theorie der Grundrechte, Baden-Baden 1985
- T. Alio*, Anderung im deutschen Rechtshilferecht – Beweis aufnahme nach der Europäischen Beweisaufnahmeverordnung, NJW 2004, Nr 38
- M. Allerhand*, Kodeks postępowania cywilnego, Lwów 1932
- M. Allerhand*, Kodeks postępowania cywilnego. Część druga. Postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające, Lwów 1933
- M. Allerhand*, Kwestie procesowe, Lwów 1902
- M. Allerhand*, Podstęp w procesie, Lwów 1907
- N. Andrews*, English Civil Procedure. Fundamentals of the New Civil Justice System, Oxford 2003
- M. Anhalt*, Odmowa odpowiedzi na pytania w dowodzie z przesłuchania stron, Gl. Pr. 1934, Nr 9
- P. Arens, W. Luke*, Zivilprozessrecht, Munchen 2006
- P. Banach*, Dowód z opinii instytutu naukowego i naukowo-badawczego, [w:] Rola biegłego we współczesnym procesie, pod red. *J. Turka*, Warszawa 2002
- M. Bańko* (red.), Wielki słownik wyrazów obcych, Warszawa 2005
- J. Barej, P. Maciejko*, Czynności poświadczeniowe w praktyce notarialnej, NPN 2008, Nr 3
- F. Baur*, Prawa strony i obowiązki sędziego w procesie cywilnym, RPEiS 1979, Nr 4
- M. Bączyk*, [w:] *E. Fojcik-Mastalska*, Prawo bankowe. Komentarz, Warszawa 2005
- J. Bentham*, Traktat o dowodach sądowych, Gniezno 1932
- J. J. Bergel*, Le principe dispositif en procédure civile (l'expérience française), [w:] Proces i prawo. Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci prof. *J. Jodłowskiego*, Ossolineum 1989
- Ch. Berger*, Die EG – Verordnung über die Zusammenarbeit der Gerichte auf dem Gebiet der Beweisaufnahme In Zivil- und Handelssachen (EuBVO), IPRax 2001, Nr 6
- W. Berutowicz*, O pojęciu naczelných zasad postępowania cywilnego, SC 1975, t. XXV–XXVI
- W. Berutowicz*, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 1974